

Projekt Giftfri miljö i Jönköpings kommun

Vad hände under 2014 och 2015?

Projektledare Gudrun Bremle

Avrapportering av Projekt Giftfri miljö 2014-2015

Denna rapport är slutredovisning av det projekt som genomförts under 2014-15 med fokus på miljömålet Giftfri miljö i Jönköpings kommun. Syftet har varit att genomlysna vad kommunen behöver göra för att bidra till en giftfri vardag för barn i kommunens verksamheter och huvudsak förskolan. I denna rapport beskrivs projektet samt det som gjorts. Vad projektet har kommit fram till ska/bör genomföras framöver redovisas i Handlingsplan för Giftfri Förskola samt i den mer övergripande Kemikalieplanen som beslutats av Kommunfullmäktige.

Sammanfattning

Projektet har bedrivits från Miljö- och hälsoskyddskontoret med en heltidsanställd projektledare samt en timanställd resurs. I huvudsak har förskolan fokuserats eftersom barn är känsligast för exponering för farliga ämnen. För att analysera vad kommunen behöver göra och föreslå åtgärder i en handlingsplan har olika aktiviteter genomförts.

Förskolor har besökt och inventerats, personal har utbildats och de olika stödverksamheterna för förskolan lokaliseras. Hur görs upphandlingar och inköp? Hur görs byggnation och renovering av fastigheter? Vem utför vilka arbetsuppgifter? Vad behöver förändras och i vilket läge kan man påverka?

Under projekttiden har också en övergripande Kemikalieplan för hela kommunen arbetats fram och beslutats politiskt. I den föreslås organisation och resurser samt åtgärder som behöver genomföras. För förskolan har arbetet mer gått in i detaljer och Handlingsplan för giftfri förskola redovisar åtgärder och ansvarsområden som projektet har sett. Realisering av Kemikalieplanen är en förutsättning för att kunna arbeta enligt handlingsplanen.

I denna rapport beskrivs vad som gjorts under projekttiden och vilka saker det resulterat i. Den fungerar som en dokumentation för framtiden och för de som kommer att ta över arbetet i kommunen efter projektledaren.

Bakgrund

Giftfri miljö är ett av våra nationella miljömål och ett av de svåraste att nå. På grund av att det har kommit ny vetenskap, vi har en haltande lagstiftning och det finns bristande kunskap och medvetenhet i samhället behövs det kraftfulla åtgärder på flera håll. Den kommunala verksamheten har också ett ansvar och behöver se över vad som behöver åtgärdas i verksamheterna, hur vi upphandlar och köper in samt hur vi bygger och renoverar.

Miljömålet giftfri miljö

Lydelsen för miljö kvalitetsmålet är: "Förekomsten av ämnen i miljön som har skapats i eller utvunnits av samhället ska inte hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Halterna av naturfrämmande ämnen är nära noll och deras påverkan på människors hälsa och ekosystemen är försumbar. Halterna av naturligt förekommande ämnen är nära bakgrunds nivåerna."

För att förtydliga vad som menas med en giftfri miljö har miljö kvalitetsmålet **sex preciseringar**:

- Den sammanlagda exponeringen för kemiska ämnen via alla exponeringsvägar inte är skadlig för människor eller den biologiska mångfalden.
- Användningen av särskilt farliga ämnen har så långt som möjligt upphört.
- Spridningen av oavsiktligt bildade ämnen med farliga egenskaper är mycket liten och uppgifter om bildning, källor, utsläpp samt spridning av de mest betydande av dessa ämnen och deras nedbrytningsprodukter är tillgängliga.
- Förorenade områden är åtgärdade i så stor utsträckning att de inte utgör något hot mot människors hälsa eller miljön
- Kunskap om kemiska ämnens miljö- och hälsoegenskaper är tillgänglig och tillräcklig för riskbedömning
- Information om miljö- och hälsofarliga ämnen i material, kemiska produkter och varor är tillgänglig.

Eftersom Giftfri miljö är ett av de miljömål som är svårast att kunna nå till 2020 har man satt åtta etappmål som pekar ut riktningen för arbetet och var vi behöver jobba mest. Inriktningen på **etappmålen** är:

- Begreppet Särskilt farliga ämnen i lagstiftning och dess implementering
- Ökad tillgänglig kunskap om ämnens hälso- och miljöegenskaper.
- Information om farliga ämnen i material och varor
- Utveckling och tillämpning av EU:s kemikaliereregler

- Giftfria och resurseffektiva kretslopp
- Minska barns exponering för farliga kemikalier
- Ökad miljöhänsyn i EU:s läkemedelslagstiftning och internationellt.

Varför arbete för en giftfri vardag och i barns miljö?

Kemikalier som används för att tillverka olika material och varor är inte godkända av någon myndighet som garanterar att de är ofarliga i den funktionen. Ämnena har visat sig kunna läcka ut från varor och produkter och hamna i oss människor. Bland det som används kan det finnas ämnen som har onödigt farliga egenskaper. Kemikalier som är akut farliga, liksom när vi har dem i koncentrerad form, har vi oftast lärt oss hantera. Det här handlar mer om kemiska ämnen som i lägre halter blir farligt mer på längre sikt och som sprids mer diffust. Att vi idag ständigt utsätts för en mängd olika ämnen som vi får i oss i små halter från vår vardagsmiljö. Nya upptäckter visar att vi påverkas redan i låga halter eftersom ämnena efterliknar våra hormoner och kan störa en massa processer i kroppen, speciellt när vi är foster och under barndomen. Det kan bland annat medverka till att vi får cancer, problem med fortplantningen, beteendeförändringar, hjärt-kärlsjukdom, diabetes och fetma.

Barn är både mer känsliga och mer exponerade för dessa ämnen genom, mat, luft, damm och direktkontakt. För både barn och vuxna spelar det roll vad man omger sig med och gör, för vad man får i sig. En sak i sig själv är oftast inte akut farlig men det handlar mer om den sammanlagda mängden varor och material som vi har runt omkring oss och de effekter vi kan få på sikt.

Åtgärder för en Giftfri miljö

På lokal och regional nivå har störst fokus och mest åtgärder för en Giftfri miljö handlat om efterbehandling av förorenade områden. Inom övrigt miljö- och hälsoskydd finns visserligen aspekten giftfri miljö med men det är ett stort glapp mellan det som behöver göras för att nå målet och det som görs.

Det är också ett stort glapp mellan det som står i lagen och hur det ser ut i verkligheten. Det finns lite kunskap om sakfrågan och hur lagstiftningen ser ut. Att kemikalier i huvudsak regleras med EU lagstiftning som gäller här direkt och som är svårare att tränga igenom gör saken värre. Trots att ramlagen Reach är snart 10 år är både kunskapen om den och lagkraven dåligt känt för många som är mer eller mindre berörda.

Mycket av åtgärderna för en giftfri miljö har tidigare betraktats ligga på en högre nivå. Till exempel på lagstiftare och på producenter av kemiska produkter. Det är först under senare år som det framgår av ansvarig myndighet och av etappmål att miljömålet är bredare och kräver fler åtgärder och på fler håll. Kemikalieinspektionen har under senare år börjat fokusera mer på Giftfri Vardag och att skydda barnen bättre.

Idag har många kommuner inlett ett arbete med att se över vilka åtgärder som man måste göra och börjat ett praktiskt arbete. Kommunerna är stora aktörer med chans att påverka samhället på olika sätt. En kommun är både en stor verksamhetsutövare, byggherre och en stor inköpare av varor och tjänster.

Särskild satsning i Jönköpings kommun

I Miljökontorets Agenda 21 arbete lyftes kemikaliefrågan under 2012. Agenda 21 samordnaren Eva Göransson samlade flera intresserade samarbetspartners och beslut att prova att anordna konferens på samma sätt som gjorts för klimatfrågan framgångsrikt under flera år. Den första Kemikaliekonferensen hölls den 5 juni 2013 för ca 200 åhörare.

Under hösten 2013 plockades riktade pengar för att arbeta med Giftfri miljö in i kommunens ekonomiska budget för de två kommande åren. I kommunfullmäktiges beslut till verksamhets- och investeringsplan (VIP) för 2014-2016 med budget för 2014 är satsningens syfte och mål beskrivet enligt följande:

***"Särskilda satsningar inom kemikalieområdet** Den stora användningen av kemikalier för olika ändamål och inom många olika områden innebär stora risker och utmaningar, globalt men även lokalt i vår kommun. Glädjande nog tas initiativ på nationell nivå för att öka beredskapen och möjligheterna att motverka de oerhörda konsekvenser som kemikalieanvändningen på sikt skulle kunna få. Det är viktigt att Sverige arbetar för att påverka EU inom kemikalieområdet för att tydliggöra farorna och utveckla strategier för att minska dessa. Lagstiftning och regler behövs för detta komplexa område för att människor och miljö inte ska utsättas för exempelvis hormonstörande ämnen eller andra farliga kemikalier.*

Genom ett mycket positivt initiativ från bl.a. kommunens miljökontor anordnades en "Kemikaliekonferens" under våren där dessa mycket viktiga frågor uppmärksammades och lyftes fram. Det finns ett stort intresse för frågorna och stora kunskapsbehov för att möta utmaningarna. Det står också klart att det finns möjligheter att lokalt genomföra insatser och åtgärder som har betydelse för framtiden. Det handlar bl.a. om att se över produktanvändningen i olika verksamheter och göra kloka val för att inte utsätta människor, framför allt barn, för onödiga risker.

Jönköpings kommun genomför därför ett projekt under två år där 600 tkr avsätts årligen för att förstärka och fokusera på arbetet med dessa frågor. Miljönämnden förutsätts leda detta arbete. Anslaget ska användas för att öka kunskaperna kring kemikalier som i vid bemärkelse förekommer i våra verksamheter, i fastigheter, vid byggnationer och vid upphandlingar mm. Det handlar också om att kartlägga och ta fram en prioriteringsordning av vilka olika åtgärder kommunen behöver vidta för att minska hälso- och miljöriskerna."

Hur projektet bedrivits

Projektplan

Miljö- och hälsoskyddsförvaltningens Agenda 21-samordnaren Eva Göransson fick ansvar att ta fram projektplan och söka projektledare. Andra intresserade parter i kommunen gavs chans att påverka innehållet och utformningen av projektet. Den projektbeskrivning som lades fram som tjänsteskrivelse till miljönämnen 2013-12-01 avgränsade projektet till Giftfri miljö i Förskolan. Och lyder i delar som följer:

Metod

Projektet föreslås starta med en insamling av kunskap och erfarenheter från liknande projekt. Utifrån detta tas arbetsmetod- och material fram och anpassas för projektet. Därefter görs en kartläggning för att få en uppfattning om vilka material och produkter som finns runt om på förskolorna i kommunen. På så vis får vi en bild av vilka kemikalier som barn och personal utsätts för idag. Kartläggningen kan ske med samma metod som Naturskyddsföreningen använde under 2013 i sitt projekt Operation giftfri förskola.

Med den kunskapen som grund utarbetas konkreta handlingsplaner fram för att få en så giftfri miljö som möjligt för barnen. Handlingsplanerna för förskolan kan till viss del även spilla över på andra kommunala verksamheter så som skolor, fritidsanläggningar, äldreboenden, bibliotek, och så vidare.

Att genomföra handlingsplanen/planerna ingår inte i detta projekt. Kanske att några enkla åtgärder kan genomföras. Men annars vilar det ansvaret på den förvaltning eller organisation det kommer att beröra.

Arbetssätt

Arbetet bedrivs i nära samverkan mellan alla parter (se organisation ovan). Det förutsätter att respektive organisation har ett bra internt arbete så att tillgängliga kompetensområden kan tas till vara. Arbetssättet ska vara processinriktat där deltagande parter stödjer processen med den kompetens och resurser som behövs.

Mål med projektet och redovisning

Arbetet med projektet och erfarenheterna från detta ska ligga till grund för den handlingsplan för en Giftfri miljö i kommunal verksamhet som projektet ska resultera i.

Eftersom projektet inriktats mot Giftfri förskola fokuseras denna mer i detalj. Men när man analyserar vad som behöver göras för förskolan ser man också vad som behöver göras i olika delar i kommunen i stort. I handlingsplanen ger projektet råd för hur man fortsättningsvis behöver jobba med frågan på olika sätt för att få en Giftfri förskola. Handlingsplanen fungerar tillsammans med denna rapport som en slutredovisning. Under projektiden har också en Kemikalieplan för kommunen arbetas fram och som beslutats i Kommunfullmäktige. Den visar på åtgärder, organisation av arbetet samt sätter nivå för arbetet i kommunen på ett mer övergripande plan. Genomförandet av Kemikalieplanen är en förutsättning för att kunna genomföra Handlingsplan för Giftfri förskola.

Bemanning

I maj 2014 började Gudrun Bremle som heltidsanställd projektledare på Miljö- och hälsoskyddskontoret. Gudrun har tidigare arbetat med frågor kring Giftfri miljö på olika sätt; som

konsult, inom offentlig förvaltning, med utveckling, utbildning, kommunikation, rådgivning, utredningar samt med upphandling.

Therese Birath, föräldraledig kemist med stor kunskap kring frågan kopplat med barn anställdes på timbasis under hösten 2014 för att stötta upp med inventering, föredrag i föräldragrupper på öppna förskolan samt för granskning av olika lekmaterial. Hon har totalt arbetat 254 h i projektet.

Agenda 21-samordnare Eva Göransson har varit projektstöd och fungerat som bollplank och formellt ansvarig. Hon har arbetat 60 h.

Varför begreppet Giftfri förskola och Giftfritt Jönköping?

Begreppet giftfritt som har använts hänvisar till miljömålet Giftfri miljö. Man kan ha synpunkter på användningen av detta ord. Men vi har följt andras användning av ordet där bland annat ansvarig myndighet Kemikalieinspektionen använder sig av begreppet Giftfri vardag.

För Facebook-sidan Giftfritt Jönköping använde vi motsvarande som Kemikaliecentrum Stockholms stads sida Giftfritt Stockholm.

När projektet startades hade Naturskyddsföreningen precis inlett sitt arbete med Giftfri förskola, som fick ett stort genomslag. Vi valde att använda detta begrepp för att visa vad det handlar om. Idag väljer många att använda begreppet kemikaliesmart förskola.

Naturskyddsföreningen har tagit fram mycket material och deras rapporter och åtgärdsförslag har legat till grund för arbetet. Men även rapporter från Kemikalieinspektionen och Miljöstyrelsen (numera Upphandlingsmyndigheten). Det handlar om samma typer av problem och åtgärder men vi har varit måna om att hitta en "kommunal" nivå och praktisk väg i arbetet.

Avgränsningar

Utifrån projektplanen gjordes ett praktiskt arbetsupplägg. Man måste börja med att bilda sig en övergripande bild av hur det fungerar i kommunen och var det brister för att uppnå en mer giftfri miljö. Eftersom målet är att få fram en handlingsplan över vad som behöver göras måste man också testa lite olika åtgärder på olika ställen. Genom att inventera ett antal förskolor se hur det ser ut, testa att också rensa, möta personal och kommunicera problemet, vara med i olika processer för byggnation och upphandling, får man ett grepp om kunskapsnivå, arbetssätt och kan hitta vägar till förändring.

Det gjordes således ett val att inte inventera och rensa alla förskolor för att få tid till att genomlysa andra delar i arbetet, som fastighetsfrågor och upphandling. Det har heller inte varit möjligt att föreläsa för alla förskollärare, eller att hinna genomföra stora förändringar i produktsortiment som går att beställa, även om detta hade varit önskvärt.

De ursprungliga direktiven från VIP (Verksamhets och investeringsplan) antyder att pengarna ska användas för kommunal verksamhet och vi har gjort bedömningen att i huvudsak de kommunala förskolorna omfattas när det gäller att erbjuda inventeringar etc. Men även friskolor har fått viss information och bjudits in till vissa saker.

Nivån på arbetet

När man arbetar med giftfri förskola i en kommunal verksamhet finns det så många andra aspekter att ta med. Det går inte att genomdriva en fråga utan att ta hänsyn till de för andra viktiga frågor. Till exempel kan hygienaspekter och praktiska frågor om skötsel krocka med vårt perspektiv.

Många leverantörer arbetar hårt för att kunna följa lagstiftningen för produkttypen, t.ex. leksaker och material i kontakt med livsmedel. När vi ställer miljökrav i upphandling så ska dessa gå längre än lagstiftningen. Men på kemikalieområdet är ofta lagstiftningsnivån svår nog att klara och kräver mycket av leverantörerna för att säkerställa, och vi på kommunen att följa upp. Att ställa mer långtgående miljökrav i upphandling, eller att följa Naturskyddsföreningens förslag och medvetna giftminimerande föräldrar som har ytterligare striktare syn på vad produkter får innehålla kan vara ett grannliga arbete.

I det kommunala arbetet för en Giftfri förskola kommer vi inte att göra alla nöjda. Många som vaknat för problemet med hormonstörande ämnen kommer att tycka vi gör för lite. Det är en avvägning. För att kunna komma in och påverka val och beslut och på sikt få en större förändring måste man kunna jämkra med andra frågor i den komplicerade verkligheten. Både internt inom kommunen och mot leverantörer. Vi har begränsade resurser. Och det finns fler viktiga frågor och som växlar beroende på vem man pratar med.

Andra kommer att tycka vi överreagerar och att det blir dyrt, men många är idag på det klara med att kostnaderna för åtgärder är betydligt mindre än samhällskostnaderna för effekter på sikt. Att föra in ett helt nytt område i en komplex verklighet inom ett område som många hittills saknat kunskap om, tar tid.

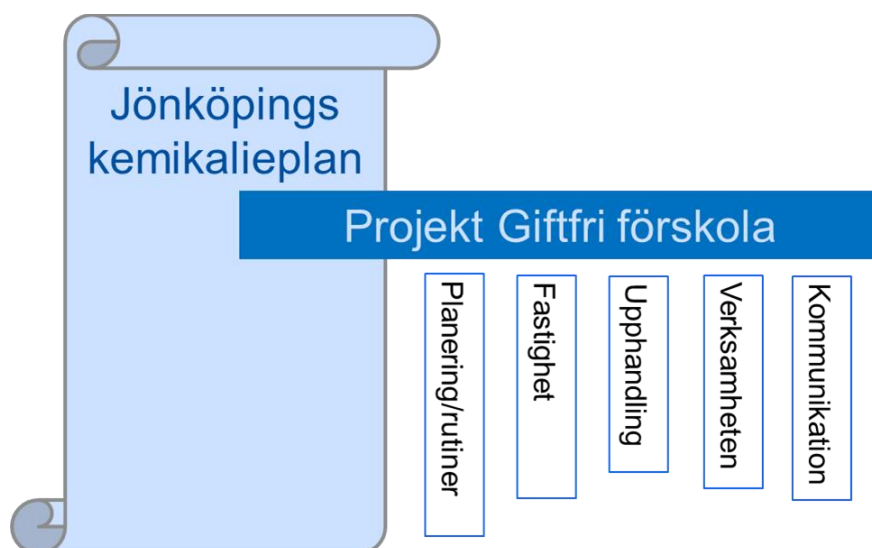
Figur 1: Vilken nivå ska vi arbeta utifrån i kommunen? Målet är så klart en så giftfri miljö som möjligt. Men rent praktiskt är det svårt med de resurser och den kunskap som finns tillhands.

Vad har gjorts under projektet

Två år är en lång tid men är ändå en begränsad tid för en omfattande och komplex fråga. Projektet har valt att arbeta med en mängd olika saker för att skapa sig en övergripande bild. Men för att kunna göra handlingsplaner även gått in på djupet i vissa fall och testat vissa åtgärder.

För att bilda sig en uppfattning om vad som behöver göras i kommunen har projektet inriktats på att få insyn i själva verksamheten d.v.s. i förskolan men också i de stöttande verksamheter och t.ex. när det gäller kommunikation om frågan. Så projektet har bedrivits i lite olika boxar med olika inriktning. Under tiden har också erfarenheterna används för att parallellt arbeta fram en övergripande kemikalieplan.

Nedan följer en beskrivning av vad som gjorts i olika delar samt erfarenhet från arbetet.

Figur 2: Övergripande bild över olika delar som projektet bedrivits i.

Kommunikation

Många har en negativ bild av kemi. Att all kemi är farlig, att det är svårt och inget som berör en. Man behöver berätta att allt är uppbyggt av kemi och att kemikalier behövs. Men också att det finns farliga kemiska ämnen som används och kan läcka från olika material. Vilka effekter man kan hitta hos de som exponeras för dessa farliga ämnen. Vi vill att man ska förstå varför man ska göra åtgärder som att välja bättre material och produkter. Att kemikalier inte är godkända för olika

ändamål utan att det handlar om att ha och handla med kunskap. Samtidigt är det en balans att göra människor medvetna om problematiken utan att skrämmas. Därför är kommunikationen en viktig hörnpelare i projektet.

Föreläsningar

Under projektiden har mer än 45 föredrag genomförts i olika sammanhang för ca 1500 personer från olika målgrupper som t.ex. politiker, personal och föräldrar. Men också för intresserade i allmänheten genom bl.a. Naturskyddsföreningen. Exempel på en föreläsning som använts hittas i bilaga 1. För att lätta upp stämningen har även rimsagor som skrivits av projektledaren använts, se bilaga 2.

Utdelat material

Ungefär 800 exemplar av broschyren "Kemikalier i barns vardag" från Kemikalieinspektionen har delats ut i olika sammanhang. Bland förskolepersonal och dagbarnvårdare har 100 böcker vardera av "Den onda badankan" av Katarina Johansson och "Handla rätt för en giftfri barndom" av Anne Lagerqvist, Christine Ribbing och Karin Wallis distribuerats.

Även de av projektet framarbetade råden "Råd för en Giftfri miljö i Jönköpings förskolor" har skickats ut i tryckt form till alla verksamheter (kommunala och privata förskolor, öppna förskolor och dagbarnvårdare) i ca 600 ex.

Figur 3: Utdelade broschyrer och böcker i verksamheten

Webb och Sociala medier

Projektet har tagit fram kommunala webbsidor för Giftfri miljö och Giftfri förskola. Sök på kemikalier eller giftfri förskola på kommunens hemsida. Här beskrivs projektet och här läggs rapporter inom projektet och länkar till mer information upp.

När projektet började startades Facebook-sidan "Giftfritt Jönköping" som i sluttampen nu har över 455 följare. Syftet var att på ett enkelt sätt föra ut information om hur projektet går, tillsammans

med tips och nyheter på området. Den är öppen för även andra än FB-medlemmar att se. Via web-sidan kan man hitta till nyheterna på FB-flödet utan att själv ha ett konto.

Media

Projektet beskrevs initialt i personaltidningen Vätterstänk (nr 5 2014). Och har även haft ett visst genomslag i traditionella media. Det är ett tacksamt ämne som emellanåt lockar till reportage. I Jönköpingsposten fanns en artikel om inventeringar i förskolan 2014-11-21, och hur projektet gått 2015-11-12. Även Smålandstidningen gjorde ett reportage 2015-09-25.

Figur 4: Jönköpingsposten 2015-11-12. Therese Birath inventerar och berättar om olika plaster i leksaker.

Vi har fått medverka i några Tv-inslag. I SVT Jönköpingsnytt 2014-12-18 visades hur och varför vi inventerade på en förskola i Lekeryd och 2015-11-16 visades en uppföljare hur projektet gått där det gjorde återbesök på Högalunds förskola i Tenhult. Tv4-nyheterna nationellt gjorde ett inslag från Öppnaförskolan Liljeholmen som sändes 2015-02-19 där Jönköping visades som ett gott exempel med anledning av att Naturskyddsföreningen nationellt gjort en rapport om kommunernas arbete.

Kemikaliekonferensen

Kemikaliekonferenserna i Jönköping görs sedan 2013 på initiativ från Jönköpings kommuns Agenda 21 samordnare Eva Göransson som också har huvudansvaret. Bland arrangörerna finns också Region Jönköpings län, Länsstyrelsen, Högskolan i Jönköping, FN-föreningen och Winnet. Projekt Giftfri miljö projektledare har lagt upp innehåll och haft huvudansvar för att boka föreläsare samt fungerat som konferencier och föreläsare.

Tematför konferenserna under projektiden har berört projektets område och haft många deltagare från projektets målgrupper. 2014 var temat mat och hade ca 280 anmälda deltagare. Kemikaliekonferensen 2015 var temat barn och hade 380 anmälda deltagare. Här redovisade bl.a. projektledaren Jönköpings projekt Giftfri miljö upplägg och en del resultat från projektet. 2016 kommer konferensen att ha temat Textilier.

Konferenserna streamades och kan även ses i efterhand. Sök på Kemikaliekonferensen på kommunens hemsida så hittar du inspelningar samt länkar till äldre konferenser som ligger på Youtube.

Förskoleverksamheten

Projektet har huvudsakligen fokuserat förskoleverksamheten i kommunen. Genom formuleringar i uppdragstexten har verksamheten mot förskolorna avgränsats för att gälla i huvudsak de kommunala.

De förskolor vi praktiskt har arbetat med genom inventeringar och föredrag har kommit med då förskolechef eller personal hört av sig och varit intresserade, men också valts ut av oss för att få en spridning över kommunen och typ av förskola.

Information och utbildning

Föredrag eller utbildning för personal inom förskolan har genomförts 19 ggr för ca 500 personer samt vid ett tillfälle för 85 dagbarnvårdare. Många av dessa har varit som en punkt på arbetsplatsträffen och på inbjuden av förskolechefen. Under en till två timmar har alla i personalen fått höra om bakgrunden till att kommunen gör projektet, om farliga kemiska ämnen och lite tips på vad man kan göra på förskolan vilket ofta följts av många frågor om olika produkter och vad som är ok etc.

Therese Birath har besökt 10 öppna förskolor totalt 15 gånger och informerat föräldragrupper där och ca 130 personer har deltagit på dessa. Detta har varit mycket uppskattat.

Inventering av förskolor

Hur och varför

28 förskolor har besöks för att inventera hur det ser ut och också samtidigt ge information och förslag på vad som kan åtgärdas. De flesta av dessa har Therese Birath besökt som arbetat som timanställd under sin föräldraledighet. Vilka förskolor som inventerats finns listade i tabell i bilaga 3.

Vi valde att inte inventera alla kommunens 107 förskolor. Detta för att också ha tid att titta på andra viktiga delar för en giftfri förskolemiljö. Med drygt en fjärdedel så fick vi en bra syn på hur det ser och fungerar och samtidigt spridit budskapet till olika delar av kommunen. Förhoppningsvis ger det ringar på vattnet mellan förskolorna.

Figur 5. Therese inventerar leksaker på en förskola

Vi började inventera med hjälp av Naturskyddsföreningens mall. Men tidigt övergick vi till att använda Karlstads excellmall som vi fick från Malin Hedlund, deras projektledare för giftfri förskola på kommunen. Den bygger på Naturskyddsföreningens frågor i grunden men är något omarbetad och kommunanpassad.

Hur ser det ut på förskolorna?

Hur det ser ut varierar förstås beroende på ålder på verksamheten. Jönköpings kommun är en expansiv kommun där det byggts mycket nya förskolor de senaste åren. I vissa fall är merparten av inredning och leksaker från när skolan byggdes. Men det finns också sådana där man plockat med gamla saker från tidigare förskola. Förskolornas lite olika profilinriktning speglas också i vad man har för hobby och lekmaterial.

Min uppfattning är att det generellt finns många bra förskolemiljöer i kommunen. Om man jämför med större städer där fler ligger i mindre lämpliga lokaler. Kommunen äger merparten av lokalerna och har också kvar skötsel och städning. Städningen genomförs på liknande sätt med gemensamma rutiner som är avstämnda mot hygien-och allergikrav. De kem-tekniska produkter som används är ett begränsat upphandlat kravställt sortiment.

Städningen sköts i huvudsak av kommunens egen städavdelning enligt gemensamma rutiner. Även om det i huvudsak fungerar mycket bra noteras vid besöken ändå några förbättringar som kan göras. En del handlar om att tydliggöra i förskolans egna rutiner vad som ligger på verksamheten samt att hitta tid för att göra det. Det kan handla om dammtorkning på hög höjd och tvättning av textilier.

37% av förskolorna har huvudsakligen äldre (innan 2007) vilmadrasser av skumgummi med plastöverdrag (ofta galon). Ofta kan de äldre madrasserna vara till synes bättre än mer nyinköpta där plastbelagda tyget kan vara sprucket och skumgummin pulveriserad. De flesta soffor som finns är äldre än 2007 (63%) och kan därmed innehålla skumgummi med förbjudna ämnen.

Merparten av leksakerna bedöms vara av plast. En grov skattning av andelen ger i medeltal 62 %. Det speglar samhället i stort och att plast ur många andra aspekter är ett bra och användbart material. Vi har dessvärre inga siffror på andelen äldre mjukgjord plast som är mest problematisk. Vid en grov bedömning av leksakernas ålder är i medeltal 54 % av leksakerna äldre än 2007. För dessa är risken större att de innehåller farliga och idag förbjudna ämnen.

Figur 6. Mycket är plast av lekmaterial och inredning.

Kasserad elektronik som inte ska användas som lekmaterial återfanns på 43 % av förskolorna. Detta är en ganska lätt sak att rensa ut men motverkas av att det är en mycket uppskattad leksak och att personalen erbjuder kurser i att använda det ur pedagogisk synvinkel. Återbrukade saker som utklädningskläder som skor, väskor, plånböcker som inte är tillverkade som leksaker, förekommer på 77 % av förskolorna.

Figur 7. Kasserad elektronik som leksak

Bland hobbymaterialet kan man hitta en del produkter som är mindre lämpliga för barn. 35% av förskolorna hade någon produkt som inte hör hemma i målrummet på en förskola. I dagsläget kan det vara svårt att hitta produkter som är ämnade för barn under tre år varför många småbarnsavdelningar har kriterier och färger ämnade för barn över tre år. De flesta (88%) gör egen modellera.

De flesta förskolorna äter på porslinsallrikar (85%) och dricker i glas av glas (75%). På en tredjedel hittar vi stekjärn av teflon. De används oftast för att laga specialmat eftersom den stora mängden mat steks på stekbord eller i ugn. Vinylhandskar med ftalater (som inte är godkända för feta livsmedel) och plastfilm av PVC hittas också på många förskolekök.

Andelen förskolor som har vinylhandskar med ftalater i hygienutrymmen är 68% och drygt var tredje (35%) har någon mindre lämplig hygienprodukt som doftsprayer, parfymade tvålar etc.

Mer resultat från inventeringarna hittar du i en tabell i bilaga 4.

Rensning

Alla förskolor som inventerats har som återkoppling efter besöket fått en sammanställning av vad inventeraren föreslår för åtgärder. Ett exempel på en Återkoppling finns i bilaga 5.

Ibland har saker som vi ansett bör rensas ut samlats ihop. Men att ta beslutet att t.ex. göra sig av med saker har vi låtit ligga på förskolan att besluta. Vi har velat lägga ansvaret för vad som används i verksamheten på verksamheten och pedagogerna själva.

Figur 8. Exempel på saker vi samlat ihop som vi tycker ska rensas bort.

Inventera eller inte

Inventering är ett bra sätt att se hur det ser ut och för att lära sig vad som finns och vad som bör rensas bort/åtgärdas. Att komma ut på förskolorna är centralt – för att möta pedagogerna och deras

frågor för att kunna hitta rätt åtgärder. I efterhand tror jag att man utnyttjar resurserna bäst om man inte inventerar. Tror mer på ett koncept där man föreläser för personalen på en arbetsplatsträff och sedan gemensamt går igenom förskolan och gör en handlingsplan och en rensning. Kanske kan man ha en städdag där man tar de bitar som ofta inte hinns med av det som ligger på verksamheten och samtidigt sorterar i leksaker.

Frågor och svar

Under projektet har vi löpande försökt svara på frågor från verksamheten. Det kan röra sig om efterforskningar på innehåll i produkter eller efter bättre alternativ på produkter. Eftersom det inte generellt krävs deklaration av vilka material som varor är tillverkade av samt vilka ämnen som ingår och detta ofta kan vara företagshemligheter kan det vara en svår och tidskrävande uppgift. Projektledaren, men framförallt Therese, har gjort ett stort detektivarbete hos leverantörer och ställt "besvärliga" frågor som inte alltid får något svar. Det är en viktig åtgärd att ligga på och visa vad vi vill ha och inte ha och här krävs det en del kompetens (och envishet).

Ofta saknas det råd från myndigheter och centrala institut om vilka ämnen och material som faktiskt är bättre val. Det är något som vi från kommunernas håll efterfrågar som hjälp från institut och myndigheter. Nu försöker vi lösa det genom att samla på erfarenheter och genom att nätverka med varandra.

Råd till verksamheten

Råd om vad som kan åtgärdas i förskoleverksamheten och hur man kan handla rätt har utarbetats. Råden bygger på både egna erfarenheter bl.a. från inventeringarna och från andra kommuners, Upphandlingsmyndighetens samt Naturskyddsföreningens material. Vi valde att utarbeta kommunens egna råd för att vi bedömde det som en styrka. I dokumentet har vi också valt att beskriva problemet kort. Den 20-sidiga broschyren "Råd för giftfri miljö i Jönköpings förskolor har tryckts i 1000 ex och skickats ut till alla förskolor (kommunala, privata och öppna samt dagbarnvårdarna) i slutet av november 2015. Broschyren kan laddas ner från hemsidan Giftfri förskola på www.Jonkoping.se

På hemsidan finns också listor på bättre produktval av leksaker och plasthandskar hos våra avtalsleverantörer. Det är ett försök att hjälpa verksamheten innan vi får bättre styrning av inköpen genom ett e-handelssystem med begränsat sortiment. Dessvärre har vi inte hunnit göra det för fler produktgrupper inom avtalade produktområden för giftfri förskola. Observera att dessa dokument behöver uppdateras kontinuerligt och det är min förhoppning att så kommer att ske fortsättningsvis.

Återkoppling från förskolorna och tävling

Som avslutning av projektet genomfördes en tävling där alla förskolor (kommunala, privata och öppna samt dagbarnvårdarna) fick berätta om sina erfarenheter av projektet och om de gjort någon åtgärd. Erbjudandet gick ut tillsammans med utskicket av broschyren med råd i slutet av november. Och sista dag för att skicka in bidrag var 29 januari 2016.

Det inkom 9 bidrag som beskrev i både text och bild hur de rensat och hur de tänkt. Många beskriver att de fått upp ögonen för problemet och börjat rensa i verksamheten på olika sätt. I många fall har man involverat barnen och tagit bilder. Det är roligt att läsa hur man arbetat och vilken kreativitet som finns.

Figur 9: Bild på de olika leksaksvinster som skickats till vinnare.

Eftersom vi hade köpt in "bättre" leksaker till fler än 9 vinnare tittade vi igenom de verksamheter vi haft kontakt med och tog fram några fler värdiga vinnare. Vinsterna distribuerades till vinnarna under april. Och vinnarna verkar vara nöjda i den återkoppling vi haft via Facebook och mail. Till exempel skrev förskolan SMUltronet så här:

"Ett stort tack för de fina leksakerna vi fick! De är väldigt populära bland barnen, speciellt denna. Att tänka Giftfritt har verkligen utmanat oss. Vi har blivit mycket bättre på att ifrågasätta det vi köper om de är giftfria och miljövänliga. Men det som är svårt är att veta vad vi ska använda istället för ex madrasser, leksaker. Vi ska jobba vidare med detta och försöka sprida vår kunskap även till föräldrarna. Vi hade ju Terese Birath här på ett föräldramöte och det var väldigt uppskattat av föräldrarna."

Figur 10: Här leker barn på SMUltronet's förskola giftfri grönsakshandel med leksaksvinsten

Det har också kommit muntlig återkoppling på olika sätt att många förskolor har tagit till sig Giftfri miljö och börjat tänka på det och arbeta för det i sin vardag.

Figur 11. Babblare av mjukgjord PVC

Babblare är ett pedagogiskt hjälpmedel som lär barn att ljuda. De små plastgubbarna är olika ljud och man leker in ljuden. De är tillverkade av mjukgjord PVC. Mjukgöraren är visserligen inte ftalater. Det kom ett mail från verksamheten där man hade tillverkat sina egna mer giftfria versioner: "Här kommer ett foto på våra hemvirkade "Babblare". De är ett komplement till plastfigurerna och ska användas utav barnen i deras lek. Hälsningar Snilleblixstens förskola, hemvist Blå. (1-2 åringar)"

Figur 12: Hemstickade babblare från Snilleblixstens förskola

Förskoleverksamhetens stödfunktioner

Förskolans miljö påverkas inte bara av själva verksamheten och dess behov. En stor roll spelar också de stödjande verksamheter inom Utbildningsförvaltningen som ansvarar för lokalers byggnation, renovering och inredning, samt de som övergripande ansvarar för kök och matinköp. I dagen hektiska arbets-tempo vore det lämpligt att någon finns nära för att fånga upp de frågor som dyker upp. Att den funktion som ansvarar för giftfri förkola/skola på Utbildningsförvaltningen (enligt förslag i Kemikalieplanen och mer beskrivet i Handlingsplanen) sitter placerad nära dessa funktioner.

Mat och köksgeråd

Projektet har haft en dialog med ansvariga för dessa frågor kring diverse frågor med ömsesidigt utbyte. Tillsamman har vi försökt hitta en praktisk nivå på åtgärder och lösningar på problem som inte krockar med andra frågor som hygien och arbetsmiljö.

Projektledaren fick chansen att prata giftfri miljö i kök och matlagning för kökspersonalen på förskolor och skolor på deras APT. Efter att ha förklarat området gavs råd vad man kan göra och tänka på.

Vi föreslår bland annat att engångshandskar av PVC med mjukgöraren ftalater byts mot nitril-handskar och att man byter till plastfilm av Polyetylen istället för PVC. Beställningsnummer hos avtalsleverantören har levererats till verksamheterna. Andra förpackningsmaterial än konservburkar förordas, liksom att vaxat papper med beläggning av perflourerade ämnen inte används t.ex. mikropopcorn.

Vi rekommenderar också att i de fall stekpannor finns ska dessa inte vara belagda med nonstick/teflon. De bleck som används i ugnar är oftast av metall men nya non-stick beläggningar som t.ex. ipinium har kommit i ropet vilket vi avråder ifrån.

När det gäller servering och porslin så är glas, porslin, stål och i viss mån trä bättre material. Dock finns det verksamheter där porslinstallrikar blir ett arbetsmiljöproblem och där lättare tallrikar efterfrågas. Vi har försökt att hitta sådana av bra kvalitet. Lättare glasporslin kan vara ett alternativ men är fortfarande betydligt tyngre än motsvarande i melamin eller polycarbonat.

Porslinstallrikar kan också vara ett problem när det gäller buller i matsalar. Man arbetar mycket med ljuddämpning vid inredning. I många matsalar används ljuddämpade bord. I kommunen finns det upphandlat sådana bord som har linoleumskiva. Det har dock visat sig att dessa efter klagomål på att polyuretanskyddslagret gör dessa slamriga bytts ut mot mjuk pvc-matta (utan PU-skyddsskikt). Vid kontroll visade sig dessa innehålla ftalater och inte motsvara de krav vi har på möbler. Leverantören har då ersatt med en något bättre PVC-matta utan ftalat men fortfarande utan skyddande PU-skikt, och en risk för direktexponering av mjukgörare.

Vi har också haft en dialog med ansvariga om att öka andelen ekologisk mat. Vad är det som gör att vissa verksamheter har en hög andel och andra inte? Hur man skulle kunna påverka inköpen och hur kan man påverka det upphandlade sortimentet? Området att servera skolmat är kraftigt reglerat från Livsmedelsverket och ska hålla sig inom ramarna för upphandlingsreglerna varför man måste hitta åtgärder som fungerar.

Fastighetsfrågor på utbildningsförvaltningen

På utbildningsförvaltningen hanteras lokalfrågor ur verksamhetens perspektiv. Man gör lokalrenomgångar och bedömer renoveringsbehov och planerar och låter rita för nybyggnation av lokaler samt inred. Detta sker givetvis i samarbete med tekniska kontorets fastighetsavdelning. Utifrån är det inte helt lätt att förstå vem som gör vad och när. Var man kan påverka. För att sätta åtgärder i handlingsplanen har projektledaren försökt förstå arbetsgången och de dokument/rutiner

som används. Delvis är dessa samma d.v.s. projekteringsdirektiven för bygg och renovering. Det är viktigt att få in krav på material i byggnation och inredning i ett tidigt skede så projekterare och inredande arkitekter kan följa upphandlingskrav för giftfri förskola.

De flesta förskolorna har plastmattor som huvudsaklig golvbeläggning. Dessa är mestadels PVC-mattor och många av de nylagda har också ftalater som mjukgörare. Det är svårt att bilda sig en uppfattning om material då det saknas sammanställning av vilka material och vilka faktiska mattor som lagts in vid nybyggnation och renovering. I nyare byggnationer kan informationen finnas i arkiverat material som skulle behöva gås igenom i arkiven.

De projekteringsdirektiv som fungerar som krav på entreprenörer fastslår att plastmatta ska användas i lokalerna. Detta beslut kommer från en bedömning utifrån byggteknik och skötsel. Det finns ett behov av en tvärsyn för att hitta lämpliga golvmaterial i förskolor utifrån olika aspekter (byggtekniskt, städtekniskt, hygien, allergi, verksamheten och miljö/giftfritt).

Under projektet har det gjorts försök med att se över de rutiner som finns, och hur besluten tas. Vid nybyggnation och renovering efterfrågas numera, sedan projektet lyftfrågan, ftalutfria pvc-mattor. Det behövs dock en kontroll att de mattor som erbjuds faktiskt är det genom att kräva och bedöma byggvarudeklarationer. Ett försök att också prova att lägga en PVC-fri golvmatta vid renovering gjordes men vi lyckades inte hitta lämplig förskola med rätt byggnadsteknisk lösning.

En del efterforskningar på byggvarubedömningar och innehåll i produkter har gjorts. Bland annat för den populära Flotex-mattan som är en "nålfilt"-matta som ger ett varmare golv där bottenplattan är cement direkt på marken. Enligt leverantören Forbo ska denna vara ftalutfria från hösten 2015. Efter viss påtryckning fick vi uppdaterad byggvarudeklaration men inte vilka produktionsnummer på rullmetern som det skulle gälla ifrån.

Tekniska kontoret

Fastighetsbyggnation och renovering

Projektledaren har deltagit i den arbetsgrupp som tagit fram förslag på en Policy för byggnation och renovering av kommunens egna fastigheter. Kommunen har sedan tidigare politiskt beslutade projekteringsdirektiv som anger både övergripande krav och nivåer som ska gälla, samt detaljerade anvisningar. Dessa måste ständigt revideras i och med utvecklingen vilket blir opraktiskt. Därför behövs i stället en politiskt beslutad policy som ett komplement. Och där man också ville se över innehåll och nivå. Under 2015 beslutades policyn politiskt.

Arbetsgruppen har under det dryga år som man träffats pratat mycket om vad som behöver göras praktiskt för att kunna bygga och förvalta giftfria fastigheter. Ett behov av att organisera arbetet och att anställa en ansvarig har väckts under arbetet, vilket realiserats under kemikalieplanen. I fortsatt arbete med att uppdatera projekteringsanvisningarna kommer en fortsatt dialog behövas för krav kring kemiskt innehåll. Detta behöver synkas med de verktyg som behövs samt hur arbetet ska organiseras.

Projektledaren har också bistått med kompetens i kemifrågor kring olika fallskyddsmaterial, golv för nybyggnation, renovering samt vid fuktskadeproblem.

Städ

Projektet ser det som en fördel att kommunen har städningen inom egen verksamhet och där man arbetat mycket med att hitta bra städmetoder och rutiner. Dock låser städmetoderna valet av golv

till i huvudsak plast. De skurmaskiner som används gör att man behöver minimalt med kemiska rengöringsmedel och polish.

I nätverket giftfria städer har vi haft funderingar på hur städmetoderna med twisterrondeller som polerar golven fungerar. Vi har förhört oss med flera olika parter och ställt samman våra tankar i ett dokument som också innehåller en del förslag på punkter att gå vidare med. Framförallt är vi misstänksamma om huruvida metoden sliter golven så att skyddslagret av Polyuretan försvinner på sikt. När PVC-mattan kommer i dagen, och om äldre golv utan skyddslager, kan då ständigt friläggande av ny yta öka emissionen av mjukgörare till luften. Och är det en källa för mikroplast och mjukgörare till skurvattnet? Eftersom stora golvvolymmer städas på detta sätt i Sverige kan det då vara en betydande sådan.

Upphandling

Upphandlingsavdelningen har huvudansvaret för att genomföra upphandlingen så att lämplig miljöhänsyn tas i enlighet med "Program för miljöanpassad upphandling" som antogs i kommunfullmäktige 2015-06-17. På kommunens upphandlingsavdelning finns en Miljöledare som har ansvar för att bevaka miljöaspekter och hjälpa till att ställa och följa upp miljökrav.

Upphandlingen är ett strategiskt viktigt verktyg i arbetet för en giftfri förskola. Men för att kunna fungera som det behöver den också ha kompetens och medverkan från verksamheten. Eftersom Miljöledaren har ett övergripande ansvar för alla miljöfrågor inom upphandlingen finns ett behov av stöd för olika specifika frågor från olika specialkompetenser och från verksamheten om olika produktområden. Speciellt när det gäller kemikalierelaterade frågor kan det behövas extra stöd.

Tillsammans måste man analysera området för att konstruera en bra upphandling på ett relevant sortiment. Se till att rätt kvalitets- och miljökrav ställs och att de gäller för merparten av produkterna som köps in. Upphandlingar är ofta konstruerade så att det finns typprodukter eller varukorgar som man får ett bra pris för och som miljökraven är ställda mot. Antalet produkter kan variera men är oftast bara en bråkdel av sortimentet som beställaren kan välja från, t.ex. katalogen eller e-butiken. Den egentliga miljöeffektens resultat beror därmed i huvudsak på att beställaren följer avtal men också avropar rätt produkter.

När anbudet sedan kommer in behövs det också ofta mer specifik kemikompetens för att avgöra vem som klarar kemikalierelaterade krav, likaså vid uppföljning under avtalstiden.

Vad är gjort inom upphandling

Projektledaren gick i ett tidigt skede igenom vilka upphandlingar som är mest intressanta för Giftfri förskola, vilka avtal och leverantörer som gäller med vilka löptiden samt vilka krav som är ställda och prioriterade. Projektledaren har haft en kontinuerlig dialog med miljöledaren på upphandlingsavdelningen kring kemikalierelaterade miljökrav på olika upphandlingar.

Det har även förts en dialog om olika produkter på avtal med upphandlare. T ex att kunna lägga till Ftalatfria skyddshandskar och clingfilm av Polyeten etc. För upphandlingar för Golvläggartjänster, textil, leksaker har vi samarbetat för att försökt hitta en bra strategi och sätta in lämpliga krav med basen från Upphandlingsmyndigheten kriterier.

Projektledaren har deltagit i Upphandlingsmyndighetens (dåvarande Konkurrensverkets) referensgrupp för framtagning av kriterier för Giftfri Förskola. I huvudsak inom gruppen för

köksutrustning som haft ett flertal telefonmöten och en del mailväxling. På resterande områden som leksaker, hobbyprodukter, textil och möbler och på de generella råden, har projektledarens bidragit genom att tipsa, granska och tycka till på remissen.

Att arbeta giftfritt med inköp handlar långt ifrån enbart om att sätta miljökrav i upphandlingen. Det handlar lika mycket om att granska marknaden, fundera på vad vi vill ha, konstruera upphandlingarna och avtalen rätt, följa upp vid anbud och under avtalstid. Och inte minst är det stora arbetet med att få de som sedan beställer att handla rätt saker och från upphandlade leverantörer.

I Jönköping har Upphandlingen genomfört ett stort arbete med att begränsa antalet som kan beställa och sedan utbilda dessa runt 1000 beställare. Projekt giftfri miljö gavs chansen att delta i denna utbildning i huvudsak till certifierade beställare på utbildningsförvaltningen. En film om giftfri förskola och vikten av att beställa rätt spelades in och visades på utbildningarna. Filmen ligger nu på upphandlingens intranätsida och på You tube.

Vi har haft en kontinuerlig dialog med de första rankade avtalsleverantörer av lekmaterial och av hobbymaterial om innehåll i produkter och efterfrågat bättre material och produkter samt framfört synpunkter på att vi vill veta vilka produkter i sortimentet som följer kraven för giftfri förskola. Vi anordnade gemensamt med förstarankade leksaksleverantören ett seminarium där vi fick chans att ge våra olika perspektiv och diskutera. Även några grannkommuner var inbjudna. Vi frågade hur de arbetar strukturerat med kemikaliesäkerhet, materialval och hur de följer upp sina leverantörer.

Vi har också analyserat de avtal på leksaker och möbler och haft en dialog med upphandlande part (SKL kommentus) om saker som inte riktigt fungerar.

Inför ny upphandling av leksaker och hobby har vi inventerat marknaden, analyserat inköpen och hur miljökraven i den befintliga fungerar praktiskt. Bland annat kunde det noteras att endast 5% av artiklarna (3% av värdet) vi handlat leksaker för från vår förstahandsleverantör var typprodukter för vilka vi vet att leverantören vid upphandlingstillfället gick i god för att klara miljökrakterna som ställts. De mesta handlades alltså från resterande katalog (och alla nya produkter som inte fanns vid upphandlingen) och produkter som vi inte vet om de klarar miljökraven.

Vi har arbetat med att utreda om huruvida sovmodrasser omfattas av våra avtal och om vi skulle kunna göra en ny upphandling och vilka miljö och funktionskrav vi då skulle kunna ställa utifrån vad som finns på marknaden.

I pedagogiskt syfte gjordes en snabb analys för att få en bild av förbrukningsmaterials miljö- och kemikalieavtryck. Vi beräknade användningen av engångshandskars kemikalieavtryck. Kommunen gör av med 4,5 miljoner vinyl-engångshandskar per år för städning, blöjbyten, kök etc.. Mängden material är 9,1 ton PVC och 1,6 ton mjukgörare i plasten i form av ftalaten DINP, som har egenskaper som påverkar reproduktionen hos människa. I dessa siffror är inte det avtalsområde där man avropar medicinsk kvalitet för vård medräknat så totala mängden vinylhandskar är betydligt större.

Upphandling och inköp är ett viktigt och svårt område där det framöver kommer behövas ett bra samarbete mellan Kemikaliestrategen, Miljöledaren och Utbildningsförvaltningens ansvarig för giftfri förskola för att landa bra upphandlingar och underlätta rätt beställning.

Samverkan

Arbetet med kemikaliefrågor i kommunal verksamhet är komplext och komplicerat. Det är också ensamt att driva frågan och stå för kompetens på en kommun. Att hitta ett nätverk och samverka är viktigt för att kunna komma någon vart.

Nätverket Giftfria städer och andra kommuner

Projektledaren blev inbjuden att delta i Stockholm, Göteborg, Malmö, Västerås och Helsingborg sedan tidigare etablerade nätverk Giftfria städer under projektanställningen. Nätverket är en fortsättning på storstadssamarbetet som rört kemikalie-tillsyn och som allt mer övergått att handla om mer strategiskt arbete med kemikalieplaner. I nätverket bollas idéer, dokument, tips och erfarenheter.

Nätverket har under projekttiden haft sex möten, några telefonmöten och många mailkonversationer. Förutom frågor kring kemikalieplaner och dess implementering har vi hjälpts åt att formulera remissvar i olika sammanhang, och att trycka på mot centrala myndigheter för att kommunerna ska få mer stöd i arbetet.

Eftersom vi ofta har samma leverantörer och ibland samma upphandling genom SKL Kommentus har vi plockat fram uppgifter om vilka leverantörer vi har på avtalsområden inom giftfri förskola för att kunna samverka med uppföljningar. Vi har tittat gemensamt på hur miljökrav och upphandlingar formulerats på t.ex. leksaker och möbler. Konstruktionen och kraven medger inte alltid att vi får det vi vill ha och tror vi ska få, och gör det knepigt att följa upp. Kraven är oftast bara ställda på några få typprodukter och inte på hela sortimentet. Det är också svårt att definiera vilka delar i en komplex produkt som möter kraven när dessa ofta följer material. Just kring upphandling ser vi många fördelar att samarbeta för att driva marknaden framåt. Framförallt skulle vi kunna hjälpas åt att göra marknadsanalyser, formulera bra upphandlingar och utvärdera våra avtal/leverantörer. Vi har arbetat gemensamt inom flera områden som leksaker och vilmadrasser.

Projektledaren har också svarat på en mängd frågor från andra kommuner och aktörer inom området runt om i landet.

SKL och Kemis nätverk Giftfri vardag för kommuner

Genom nätverket Giftfria städer har vi bidragit till SKL och Kemikalieinspektionens arbete med att utreda ett kommunalt nätverk för Giftfri vardag. Vilka problem och vilka behov finns och vad kan nätverket bistå med och hur kan detta lösas praktiskt.

Vid Kemikalieinspektionens och SKLs kick off (2015-11-24) för att starta nätverket och ett digitalt samarbetsrum för kommuner som arbetar med Giftfri Vardag presenterades Jönköpings arbete med att ta fram Kemikalieplan som inspiration för övriga kommuner.

På Kemikalieinspektionens hemsida under Handlingsplan för giftfri vardag finns dokumentation från mötet samt inspelade filmer på presentationerna. <http://www.kemi.se/om-kemikalieinspektionen/verksamhet/handlingsplan-for-en-giftfri-vardag/kommunnatverk-for-giftfri-vardag/moten>

Projektledaren och lagt in en sida i det slutna verktyget Samarbetsrum som beskriver Jönköpings arbete och bilagt de dokument vi har, samt svarat på diverse frågor som ställts i rummet.

Inom länet

En viss samverkan har skett med de andra kommunerna i länet. Framförallt genom att vi svarat på diverse frågor.

På länets presidieträff som anordnas av Miljösamverkan F i länet den 25 september 2014 presenterades projektet i ett föredrag med efterföljande diskussion.

Projektledaren har även presenterat Jönköpings arbete och bidragit med att föreslå åtgärder på arbetsgruppsmöte för Länsstyrelsens åtgärdsprogram för luftens och hälsans år där Giftfri miljö ingår. Har också lämnat synpunkter i olika faser av arbetet fram till fastställt åtgärdsprogram.

Strategiskt arbete

Kemikalieplanen

En övergripande Kemikalieplan har arbetats fram för kommunen parallellt med projekt Giftfri miljö under ledning av Miljöstrateg Annelie Wiklund på Stadskontoret. I arbetet har projektledaren för Projekt Giftfri miljö deltagit aktivt genom processen. Utifrån andra kommuners kemikalieplaner, projektets erfarenhet och kunskap om Jönköpings kommuns specifika förhållanden skrev Annelie och projektledaren en plan ihop under hösten 2014. Denna har sedan bollats med några utvalda personer från verksamheten i en arbetsgrupp. Den presenterades under våren 2015 på politisk nivå och för förvaltningschefer samt var på remiss i förvaltningarna. Efter lite justeringar beslutades den i kommunfullmäktige i augusti 2015.

Rutin för kemiska produkter

Projektledaren har också deltagit aktivt i arbete med att ta fram en rutin för hur arbetet med kemiska produkter under kemikalieplanen ska fungera. Detta arbete gjordes under hösten 2015 i samverkan med arbetsgruppen för Kemikalieplanen. Förutom att sätta organisation, och ansvarsområden har blanketter för att systematisera införskaffande av nya kemiska produkter, samt redovisa utfasningsämnen tagits fram.

Handlingsplan Giftfri förskola

Målet med projektet har varit att se över vad kommunen behöver göra. Eftersom projektet i huvudsak har inriktats på förskolan har en Handlingsplan för giftfri förskola tagits fram. Den baseras på erfarenheterna från projektet och är en mer detaljerad plan än kemikalieplanen men bygger på att åtgärder i kemikalieplanen realiserar.

Handlingsplanen är inte politiskt beslutad som kemikalieplanen utan utgör mer ett från projektet rådgivande dokument. Den är mer detaljerad än kemikalieplanen och motsvarande dokument i andra kommuner. Dock har inte tiden räckt till för att göra den än mer specifik så att åtgärderna direkt kan användas i verksamheten. För detta behöver verksamheterna involveras mer så att man kan arbeta fram direkt genomförbara, ansvarssatta och tidsatta åtgärder. Detta kan förhoppningsvis göras när de tjänster som ska finnas på plats enligt kemikalieplanen är operativa.

Några erfarenheter

Att skriva ner alla de erfarenheter som man får efter att ha arbetet med projektet är inte möjligt. Att starta ett arbete som inte tidigare funnits, inom ett område som är både komplext och komplicerat i en stor kommun ger en del lärdomar. Det finns inga färdiga mallar för att göra jobbet och man måste hitta de vägar som fungerar i just denna kommun. Kunskapen om farliga ämnen och innehåll i olika material är ett otroligt stort område tillika utmaning då informationen inte är särskilt tillgänglig.

Vad är lätt och vad är svårt?

Att inventera förskolor är förhållandevis lätt, när man väl lärt sig hur det ser ut och fungerar samt vilka produkter som finns och vad som är ok och inte. Det är också ganska lätt att rensa bort de självklart dåliga produkterna som utjänt elektronik och kladdig gammal pvc.

Att informera folk med föredrag är inte så svårt. Men det är en balans mellan att göra folk medvetet bekymrade så man vill göra åtgärder och att göra dem rädda där man kan reagera med att stänga av intresset.

Att sätta in miljökrav i en upphandling med hjälp av verktygen från Upphandlingsmyndigheten är idag ingen konst. Men att konstruera upphandlingen, koppla kraven till rätt produkter och följa upp så att man vet att man får bra grejer är mycket mer krävande. Att organisera arbetet med upphandling så att miljö blir en naturlig del. Lika svårt är att sedan få beställarna att beställa rätt och göra ett arbete efter upphandlingen så att man flaggar för bättre produkter för att göra valen lätta. Att kommunicera med leverantörer som inte alltid förstår frågan är också en utmaning.

Att bara skriva en handlingsplan som pekar ut vad som behöver göras inom vissa områden är relativt enkelt. Men att se igenom hur det fungerar på kommunen och vem som gör vad och tar vilka beslut etc. så att man kan hitta var det går att påverka är mycket svårare. Och ännu värre om man måste beskriva exakt hur man istället ska göra och övertyga folk om att göra så.

Det är relativt lätt att börja ett arbete med giftfri förskola. Svårare att sedan få in det som en integrerad del av arbetet i olika funktioner. Det är ett nytt kunskapsfält som ska knökas in i redan tight arbetsläge. Och det är ett område som förändras hela tiden med nya larm, ämnen och material och ett ständigt lärande.

Det är svårt att få förståelse vad som behövs av kompetens och arbetsinsats. Att bygga upp den kompetens som behövs inom olika områden så den finns tillhands när det behövs. Och att förändra inarbetade arbetssätt i tidspressade verksamheter som drivs av annat fokus.

Frågor kring vad man ska välja istället är ytterligare en utmaning. Att råda vad som är ok att använda utifrån olika aspekter kräver både djupa kunskaper och mod. Inte ens vår centrala myndighet vill göra detta och lämnar detta till företagen att visa. Men i slutändan hamnar det ofta rent praktiskt på att vi ute på fältet tvingas utvärdera och välja.

Tack

Det har varit roligt att få chansen att arbeta med projekt Giftfri miljö i Jönköpings kommun! Två år som har gått otroligt fort. Att få bidra till sin hemkommun med sin kompetens inom kemikalier och giftfri miljö som jag brinner för har känts bra. Jönköping är en stor kommun där det händer mycket. Jag har inte hunnit ”lösa” alla problem under projektiden. Men jag hoppas att jag har satt avtryck i flera olika verksamheter och att det arbete som pekas ut för framtiden med kemikaliplan och handlingsplan för giftfri förskola kommer att få liv och utvecklas.

Det finns många människor som arbetar hårt i sina olika roller för att driva en kommun och dess verksamheter. Det har varit roligt att få samarbeta med er. Under resan har olika människor betytt mycket för att komma vidare i projektet. Jag vågar nästan inte lyfta ut folk och tacka här med risk att glömma någon. Men jag måste ändå speciellt tacka Agenda 21 samordnare Eva Göransson. Utan dig hade aldrig projektet blivit till och du har funnits där hela tiden som bollplank och stöd. Therese Birath för att du gett oss din tid, din kunskap och ditt engagemang under föräldraledigheten. Miljöstrateg Annelie Wiklund för att du tog initiativ och ansvar för att driva fram en Kemikalieplan under projektiden.

Gudrun Bremle

Jönköping 2016-04-25

Bilagor:

Bilaga 1: Exempel på föreläsning för förskollärare.

Bilaga 2: Rimsagan giftfri förskola

Bilaga 3: De förskolor som inventerats och föreläsningar på APT.

Bilaga 4: Statistik från inventering av förskolor

Bilaga 5: Exempel Återkoppling efter inventering

Klart Jönköping ska ha en giftfri förskola!

Hur når vi dit?

Gudrun Bremle
Projektledare
Miljökontoret Jönköpings kommun

Miljömålet Giftfri miljö svårt att nå

- Vi behöver kemikalier och alla kemiska ämnen är inte "onda"!
- Vi använder allt mer kemikalier, till allt möjligt. Användningen ökat 60 ggr på 60 år
- Bland de 140 000 olika ämnen som används finns flera onödigt farliga som sprids och kan förorena människor och miljön
- Inte bara kemiska produkter utan även från alla material och varor
- Konsumtionen hög - stor omsättning på material och varor
- Ämnen läcker och sprids mer än vi tror och hamnar i miljön och i människor
- För de flesta ämnena finns mycket lite kunskap om hur de kan vara farliga och var de används

Vi exponeras för en cocktail av ämnen från en mängd olika håll samtidigt

Och 100 000-tals olika ämnen!!
Som vi vet mycket lite om och hur de kan vara giftiga, ensamma och i kombination.

Vi människor har alla flera hundra konstgjorda ämnen i kroppen som inte fanns före 1920

Äldre människor mer av "gamla" synder (PCB, DDT)

Yngre människor mer nya miljögifter (PFOS, triclosan, Brom flamskydd)

Och inte bara miljögifter som är långlivade och bioackumulerande utan också ämnen som tillförs kontinuerligt

Vad betyder kemikaliebelastningen för folkhälsan?

- Vissa farliga ämnen man studerat mer visar sig vara inblandade i sjukdomar som ökar i samhället: skador på fortplantning, immunsjukdomar, neurologiska skador, cancer, diabetes och fetma.
- Ämnena går in och härmar kroppsegna signalsubstanter (t ex hormoner) och andra genreglerande ämnen. Kan ge effekter redan i mycket låga halter.
- Fosterstadie och barndom är mest känsliga perioder - då slås många gener på och av - men skador kommer kanske först i vuxen ålder

Störningar som ökar och som med säkerhet kan kopplas till hormonstörande ämnen

- **Cancer** – bröstcancer, endometrios, prostatacancer, testikelcancer och sköldkörtelcancer ökar
- **Fetma/diabetes** – har ökat över hela världen de senaste 40 åren, typ 2-diabetes har mer än fördubblats sedan 1980
- **Reproduktion** - Dålig spermakvalitet och genitala missbildningar hos unga pojkar ökar eller är för vanliga
- **Födelseffekter** – låg födelsevikt och avbrutna graviditeter – ökar i många länder
- **Bröstutveckling** – unga flickor får bröst tidigare, vilket kan leda till bröstcancer
- **Sköldkörtelproblem** – hos barn ökar de i vissa länder och kan orsaka beteendestörningar

WHO rapport febr 2013. 16 forskare från tio länder

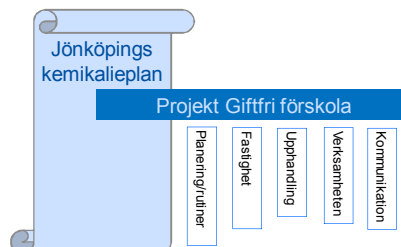

Varför ett Giftfritt Jönköping?

- Kemikalier är inte godkända – företagen har egentligen ett ansvar för att de används säkert i hela ämnets livscykel
- Lagar och regler brister, framför allt för varor
- Farliga ämnen förbjuds eller regleras först när det är tvärsäkert att det är farligt – kan ta många år och dyra bevis för det allmänna
- Samhället har hittills "accepterat" att olika verksamheter och företag inte har tillräcklig kunskap och kompetens
- Kostnaderna för effekter som beräknats visar på svindlande kostnader för samhället
- Problemet måste hanteras från flera håll – många har börjat åtgärder!
- Även kommunen ett ansvar – speciellt som stor köpare och för sina medborgare

Kemikalieplan med barns miljö i fokus

Särskild satsning på Giftfri miljö i ett tvåårigt projekt. Som avgränsning fokuseras den kommunala verksamheten för barn och i huvudsak förskolan.

Mål med projektet Giftfri Förskola

- Lyfta fram frågan, informera och utbilda för att engagera flera. "Genom att göra andra bekymrat medvetna mana till åtgärder".
- Ta fram riktlinjer och stödmaterial för att hjälpa verksamheten att själva rensa ut mindre lämpliga saker och framöver handla bättre produkter
- Se över vad som behöver åtgärdas vid upphandling samt vid byggnation, renovering och skötsel av fastigheter och lokaler
- Ta fram en handlingsplan för hur kommunen fortsättningsvis ska hantera frågan

Några ämnesgrupper och material som man brukar prata om

- Tungmetaller – i färg, elektronik, smycken, plast
- Ftalater – mjukgjord PVC,
- Bisfenoler – polykarbonatplast och epoxiplast
- Perfluorerade ämnen - ytbeläggning
- Flamskyddsmedel – i elektronik och skumplast
- Antimikrobiella ämnen
- Parfyer

"En sak är inte farlig om du inte suger på den, men fyll inte hela ditt hem med sådana saker"

Vad man omger sig med och gör har betydelse för vad man får i sig!

Vad är av PVC?

PVC är en hård plast. För att bli mjuk så tillsätts mjukgörare upp till 50% av vikten. Oftast Ftalater som är hormonstörande och stör reproduktionen och ger allergier.

Bättre med naturmaterial

- Mycket plast ger större risk för att få in problematiska ämnen
- Oftast inte plastpolymeren utan tillsatser och restämnen som är problemet, men olika mycket i olika typer av plast
- Studier antyder att 90% av all kommersiell plast släpper hormonstörande ämnen, speciellt i kontakt med värme
- Sämre plaster: PVC, PS, PC, Fluorerade
- Bättre plaster: PP, PET, PE (LD och HD), ABS, TPR, EVA
- Andra områden som kan ge problem: Elektronik, hygienprodukter, ytbehandling (färg, lack, beläggning)

Olika grader av Plastbanta

- Rensar ut all plast
Använder bara naturmaterial, metall och glas
- Ingen plast med värme, mat och i direktkontakt
- Bara livsmedelsgodkänd plast
- Rensar ut gammal plast och det som luktar

Vi kommer inte att göra de mest engagerade nöjda...

JÖNKÖPINGS KOMMUN

• Rensa bort i lekrummet

- Rensa bort mjuka, gamla plastleksaker speciellt om de gärna tas i munnen
- Inte äldre elektronik som leksaker
- Byt ut äldre skumgummi

10 enkla råd

• Håll rent

- Städa bort damm - dammtorka, moppa och vädra när ej barnen är där
- Tvätta nyinköpt
- Välj miljömärkt och oparfymrerat

Handla rätt
nästa gång!

• Välj rätt i köket

- Välj ekologiskt
- Värm inte mat i plast
- Undvik metallkonserver
- Byt ut vinylhandskar

JÖNKÖPINGS KOMMUN

Inköp - Handla rätt nästa gång

- Följ avtal och för rätt område, där miljökrav ställts
- Hellre upphandlade nettoprodukter än rabattprodukter från kataloger
- Välj parfymfritt och miljömärkt där det går
- Köp hellre naturmaterial än plast/gummi (undvik PVC)
- Hitta bra produkter från medvetna tillverkare och leverantörer - helst tillverkade inom EU
- Fråga leverantör om innehåll av farliga ämnen

JÖNKÖPINGS KOMMUN

Leksaker

Nyare, tillverkat efter 2007 oftast bättre
Hård plast bättre än mjuk

Rensa bort:

- Gammal utjämt elektronik
- Väskor av konstläder/plast, plastiga skor, smycken
- Gamla, söndriga leksaker
- Klibbig mjukgjord plast (speciellt om äldre)
- Saker som luktar kemiskt
- Saker som inte är ämnade att vara leksaker

Framöver:

- Se till att leksaker har CE märkning
- Köp inte ny PVC plast

JÖNKÖPINGS KOMMUN

Vad är ok?

- Lego och Duplo
- Hård plast av ABS, PE och PP
- Modernare mjuka plaster – TPR, TPE, EVA
- Men lufta gärna nyköpta, speciellt om de luktar.

Skapande

- Använd naturlig lera, vaxleror och gör egen trolldag och playdo (undvik de som ska hårdas i ugn)
- Vattenbaserade färger, lim, kriter och pennor och utan tungmetaller. Skippa teatersmink
- Följ avsedd ålder
- Skippa lim med farlighetssymboler
- Satsa på glas- och träpärlor till halsband och smycken
- Värm inte pärlplattor tillsammans med barnen, och öppna gärna ett fönster
- Skyddsförkläden – gamla t-shirts eller av polyester, polyamid eller PEVA
- Försiktighet med material som inte är ämnade till barn (industriella restprodukter, gammal elektronik)

JÖNKÖPINGS KOMMUN

Möbler och inredning

Vad kan vi ta bort, byta ut?

- Galontyger och vaxdukar är ofta PVC - spec äldre
- Tyg och hängande armaturer lagrar damm
- Skumgummi i madrasser och kuddar (ffa äldre kan innehålla flamskyddsmedel)

Framöver:

Tvätta ny textil och lufta nya saker tex madrasser
Ljuddämpande bord med miljömärkt linoleumskiva
Vaxduk och förkläden med beläggning av akrylplast

Hygien

- Tvätta händer – tar bort mer än smittämnen
- Använd miljömärkta hygienprodukter och parfymfritt
- Engångshandskar av PE- eller nitril (ej vinyl – i så fall ftalatfria)
- Använd papperstorklappar och vatten/tvål istället för våtservetter
- Endast alkoholbaserad handdesinfektion – inga antibakteriella medel i övrigt
- Tvätta nya textilier (även gosedjur) och sedan löpande
- Städa och dammtorka mer – helst torrt
- Lufta tvärdrag när det städas
- Dammsug och tvätta mattor

Laga och servera mat

- Mer ekologiska livsmedel – mindre bekämpningsmedel
- Mer råvaror från grunden
- Undvik konservburkar och metalltuber – läcker hormonstörande bisfenol A
- Köp annan plastfolie än PVC (gladpack är PE)
- Köp Polyetylen eller nitrilhandskar istället för vinylhandskar (eller i vart fall ftalatfria)
- Värm inte mat i plast
- Täck hellre varm mat med lock, Al-folie, handduk

Forts laga och äta

- Gjutjärnsstekpanna istället för teflon
- Inte teflonbelagda formar
- Inte micropopcorn
- Miljömärkt Bakplåtspapper (el med silikon)
- Redskap av trä och rostfritt bättre än plast, (framförallt i kombination med värme) om plast är vit bättre än svart
- Servis hellre i porslin och glas och rostfritt, men visst finns andra aspekter som buller och glaskross

Utemiljön

- Var ute mer!
- Plast ute bättre än inne
- Om bildäck - inte suga på dem – tvätta händer efteråt.
- Minimera gamla bildäck och slipers

Diskussionsfrågor

- Får ni frågor från föräldrar?
- Vad vill ni ha hjälp med?
- Hur hjälper vi bäst?
- Vill ni ha besök?
- Vill ni ha mer utbildning?

Länkar till mer info

Karlstads arbete

[Http://skola.karlstad.se/kemikaliekoll/](http://skola.karlstad.se/kemikaliekoll/)

Naturskyddsföreningens Giftfri Förskola

<http://www.naturskyddsforeningen.se/vad-vi-gor/miljogifter/giftfri-forskola>

Kemikalieinspektionens konsumentsidor

<http://konsument.kemi.se/>

Tack för att ni lyssnade!

Gudrun Bremle

Miljökontoret Jönköpings kommun

Gudrun.Bremle@jonkoping.se

036-106108

Facebook: Giftfritt Jönköping

Extern webb-sida kommunen:

Therese Birath

Timanställd resurs

Besök förskolor

Rätt att veta - Kandidatlistan

- Eus kemikalielag REACH listar särskilt farliga ämnen – idag runt 160 st. Leverantörer har informationsplikt
- Om en vara innehåller "kandidatämne" > 0,1vikt% (eller varje komponent i en sammansatt vara)
 - I. ska alltid information till yrkesmässig användare ges
 - II. information till konsumenter på begäran – svar inom 45 dagar
 - III. Minst ämnets namn men också råd för säker hantering

Förskola naturligt vis

Klart vi gör allt för barnens bästa
Så gör och tänker de allra flesta
En giftfri förskola är en självklarhet
Att det inte är så idag är det få som vet

Vi fyller våra lokaler med plast
Som ofta kan bära på en giftig last
Nu har det visst kommit fram
Att det kan läcka ut i luft och damm

Ta nu reda på genom att inventera
Vad vi måste rensa och sanera
Vilka leksaker som kan emittera
Ett miljögift eller kanske flera

Men hur kan man på plastfolien se
Om den är tillverkad av PVC?
Med fortplantningsstörande ftalat
Som vandrar över till fet mat

För engångshandskar görs en deal
så de byts från vinyl till nitril
Är man det minsta om barnen mån
har man stekjärn av annat än teflon

Måste bli alla verksamheters kotym
Att inte köpa produkter med parfym
Och kan nog kosta någon extra sedel
Att slippa bromerade flamskyddsmedel

Det handlar om att göra goda val
Av vilka olika varor och material
Som ska finnas i verksamheten
Och vara både nyfiken och enveten

Men om barnen protesterar och ylar
För de vill ha kvar sina giftiga prylar
Då gäller det att hitta en metodik
I samklang med rådande pedagogik

Gudrun Bremle

Rimsaga skriven till konferensen Giftfri Jul i
Jämtland 2014-11-27 och 28

Inventerade/besökta förskolor + info på APT

Inventering Förskola /avdelning	Förskolechef /kontakt	Inventerad datum	Föredrag för personal på APT
Högalunds förskola /alla	Sinikka Sandberg	24/6 - 14	
Nyarps förskola,	Eva Lundqvist	28/8 -14	APT för Torpsängar, Trånghalla, Nyarp, Bågskytten 26/11 -14
Mariebo förskola,	Irene Almlöv	25/6 - 14	Info på samverkansmöte 13/10 - 14
Ida	„	5/11-14	„
Kusken / Snurran	„	6/11-14	„
Bäckadalen / Lyckan	„	11/11-14	„
Samset / Bullerbyn	Inger Sundberg	17/11 -14	
Hisingskullen / Topasen	„	17/11-14	
Månsarps / Tusenfotingen	Rose-Marie Östhed	20/11 - 14	
Jära gård / Jorden	Anna Dolk fsk	5/12 -14	
Arredalens / Jollen	Christina Dolk Ivarsson	8/12 -14	
Rosenlunds / Fiskmåsen	<i>Dolk</i>	8/12-14	
Älgstigen / Rönnbäret	Marie Berg	15/12-14	24/2 - 15 APT Strömsberg, Älgstigen
Lekeryd / Älgen	Carin Hellberg,	16/12-14	
Taberg /Grodan	Kerstin Bergstrand	17/12 - 14	5/2 -15, APT Tabergs Tahe, Ullstigen, Åsa
Grankullen/ Pellikanen	AnnChristin Hultqvist	12/1-15	12/1-15 APT Grankullen, Pärugglan, Vingen, Rödhaken
Rosengård/ Elefanten	Johanna Sandwall	13/1-15	26/2 APT Hamnardalens fsk, Norrahammar, Rosengården
Norrahammar / Gjuteriet	Johanna Sandwall	22/1-15	„
Stensholm / Skorpan	Anna-Karin Wilhelmsson	10/2-15	
Örserum / Hela förskolan	Eva Nordh	11/2 -15	
Båggatan	Stephan Redman	23/2-15	
Östra	Anna-Karin Borka	24/2-15	
Björkängen	Nigar Syed	11/3-15	24/3 -15 APT Bankeryds fsk omr Björkängen, Attarp, Backamo
Viktoria	Mari Stigsson	30/3-15	
	Christin Hellqvist		26/1-15 APT Norrahammars fsk Slätten, Snilleblixten Chef.,
	Ann-Marie Andersson		16/3-15 Storängen Österängen

Resultat och statistik Inventeringar förskolor

Fråga - andelen av förskolorna som..	Andel i procent	svar	Totalt
Äter på porslinsallrikar	85	22	26
Har dricksglas i glas	75	18	24
Har inte pip-mugg i PC äldre än 2011	54	14	26
Har inte har någon teflonpanna	64	14	22
Har kvar gamla galonförkläden	18	5	27
Gör egen modellera	88	22	25
Använder ansiktsfärg	15	4	26
Har oljebaserad färg/kritor	22	6	27
Har akrylfärg	23	6	26
Har produkter som inte hör hemma i målrummet på förskolan	35	9	26
Har vinylhandskar med ftalater i hygienutrymmen	68	17	25
Har någon mindre lämplig hygienprodukt	35	9	26
Har Ipad i verksamheten	65	17	26
Har TV	15	4	26
Har activeboard/smartboard/projektor	31	8	26
Medeltal CD/radio-apparat på avdelning	1,8 st	48	26
Har lekkuddar i skumgummi	70	19	27
Lekkuddar med galon eller äldre kuddar	30	8	27
Andel av de som har lekkuddar som är äldre eller av galon	42	8	19
Har soffor av skumgummi som är äldre än 2007	63	17	27
Har huvudsakligen äldre sovdrassar av skumgummi (äldre än 2007)	37	10	27
Uppskattad andel av leksakerna som är äldre än 2007	54	15	28
Medeltal av andel leksaker av plast (grovt uppskattad)	62		26
Har elektroniska leksaker (ej elektronik, ej gammal kasserad)	75	21	28
Har kasserad elektronik som leksak	43	12	28
Har lekmaterial som inte är avsett som leksaker	79	22	28
Har plastskumsleksaker	82	22	27
Har skor, väskor, plånböcker i utklädningen	77	20	26

Återkoppling av inventering Björkängens förskola avd. Lådan

Det kommer fler och fler rapporter om att ämnen som tidigare funnits i olika produkter i efterhand visar sig vara farliga för både oss och miljön. Barn är extra utsatta dels för att de ofta befinner sig nära golvet där ämnena ofta samlas i dammet, dels för att de gärna stoppar händer och leksaker i munnen. Men även för att de äter och dricker 3-7 gånger mer än vuxna i förhållande till sin kroppsvikt. Därför är det viktigt att vi hjälps åt för att göra barnens närmiljö och maten de äter renare.

Ni har några leksaker i trä och tyg som är bra materialval. Vi såg några förbättringsmöjligheter. Det vi kan rekommendera er att tänka på är:

- Plast som ni tror är äldre än 2008 är bra att rensa ut. Exempelvis hittade vi bondgårdsdjur, My little pony och mjuka plastflygplan som var gamla.
- Gamla mobiler, hårföner och annan elektronik är inte lämpliga som leksaker. De innehåller flamskyddsmedel, plasttillsatser och tungmetaller. Bör rensas ut genast.
- Ni har byggekuddar, vilomadrasser och en gympamadrass i riktigt gammal skumgummi (70-talet trodde personalen). Flera av produkterna hade trasiga överdrag och smulor av skumgummi som lossnade vid användning. 2004 förbjöds de värsta flamskyddsmedlen, allt som är äldre än så rekommenderar vi att byta ut. Hör gärna med närliggande förskolor om de har nyare madrasser som inte används. Det finns byggekuddar i PVC-fri plast och vilomadrasser som är Öko-texmärkta, det är bra val vid nyinköp.
- Till utklädningskläder har barnen en väska i PVC och två plånböcker som jag har rekommenderat personalen att plocka bort. Undvik att använda begagnade plånböcker, de innehåller ofta kemikalierester från kvitton som har legat där.
- Jättebra att barnen äter på porslin och dricker ur glas!
- Ni har nya pipmuggar av polykarbonatplast. De är ok för tillfället men vid nyinköp rekommenderas plastsorterna PE-HD (Poly-Etylen Hög Densitet, nr 2) eller PP (polypropylen, nr 5).
- Nya textilier tvättas i dagsläget inte, skapa en rutin på att alltid göra det före användning, och sedan regelbundet, för att minska halterna av antimögelmedel, antiskrynkemedel, färgämnen och damm. Det gäller allt från dukar och förkläden till utklädningskläder, tygdockor och gosedjur.
- Handskarna ni använder innehåller hormonstörande ftalater. Beställ istället nitrilhandskar eller handskar av polyetylen.
- De löst hängande, ljuddämpande plattorna i stora salen samlar på sig damm som kan innehålla kemikalier. De skulle behöva rengöras regelbundet för att inte dammet ska yra runt i inomhusluften när barnen springer. Även ventilationshålet i taket verkar vara en dammsamlare. Den egengjorda textiltavlan bör ingå i tvättrutinerna.
- Det gamla galonöverdraget på ett av borden är mycket troligt av PVC, ersätt det och de äldsta, klubbiga vaxdukarna vid tillfälle.

- Använd färg och kritor som är avsedda för riktigt små barn och inte har text eller symbol motsvarande "Ej lämplig för barn under 3 år". Fönsterfärgen ni har från Color kids ska man inte få i munnen, därför kanske den passar bättre på en storbarnsavdelning. Rensa även bort akrylfärgen och Multicromfärgen. Låt inte barnen använda eller närvara vid användande av limpistol.
- Leran från Color & co luktar mycket starkt. Ni använder främst egengjord leklera, fortsatt med det!
- Era soffor är gamla. Skumplast som är äldre än 2004 rekommenderar vi att man byter ut då det är troligt att de innehåller flamskyddsmedel som är förbjudna idag. Kom ihåg att regelbundet tvätta soffklädseln för att minska ansamlingen av kemikaliedamm.
- Personalen uttrycker önskemål om att det avsätts extra resurser för sortering, storstädning och tvättning ett par gånger om året. Tiden räcker inte till.

Det är härligt och glädjande att se att ni delar vårt stora engagemang för barnens miljö! På kommunen arbetar vi med att hitta vägar för att få bättre material och produkter i förskolan. Att komma tillrätta med det här är en lång process där vi behöver göra förändringar både i verksamheten och i påverkandet av framtida materialval.

Hör gärna av er om det dyker upp nya frågor.

Therese Birath
0707 595 896

Gudrun Bremle
Projektledare Giftfri förskola
036-10 61 08
gudrun.bremle@jonkoping.se